

**Un treball
d'investigació
sobre Joan March
(1900-1924). Les
fonts i les
deduccions**

P. Ferrer Guasp

Mayurqa (1997-98), 24:
89-99

UN TREBALL D'INVESTIGACIÓ SOBRE JOAN MARCH (1900-1924). LES FONTS I LES DEDUCCIONS

Pere Ferrer Guasp
Doctor en Història

I. EL PERQUE D'AQUESTA RECERCA HISTORICA

Un primer estímul que ens va impulsar a iniciar la recerca sobre Joan March va ésser la curiositat per treure a llum el passat d'un personatge contemporani enigmàtic que continua avui despertant interès i controvèrsies. La seva trajectòria personal superà els límits de les vides corrents dels seus paisans i sobrepassà els horitzons de l'enteniment de la gent senzilla per això, es convertí en un mite que perdura en la memòria col·lectiva del nostre poble. A continuació se'ns presentava un segon al·licient: destriar el que hi havia de llegenda del que podria considerar-se com a fets històrics en els relats populars referits a aquest personatge.

Un altre motiu, aquest menys impulsiu, per indagar sobre March va sorgir després de la lectura de les diferents bibliografies publicades: totes elles estudien el personatge des d'una perspectiva estatal. Així doncs, quedava una llacuna historiogràfica que podria ésser interessant començar a omplir, investigant el context econòmic, social, polític i cultural de la Mallorca on ell desenvolupà les seves activitats, al llarg de la primera meitat de la seva vida, 1900-1924, i la influència que, com a subjecte històric actiu, tengué sobre l'esdevenir de la societat illenca.

Refer un fragment de la història local no pot significar abstracte'l d'un context global al qual pertany, aleshores hem investigat les particularitats regionals considerant a la vegada el que succeïa en el marc europeu i mediterrani, car molts dels episodis socio-econòmics que sobrevingueren a partir de 1914 foren provocats o influïts per una conjuntura bèl·lica exterior que irradià els seus efectes més enllà del perímetre dels estats en guerra. Quan hem passat a estudiar la realitat personal de March hem pogut també constatar que la seva brillant trajectòria mercantil i el seu enriquiment accelerat té una relació directa amb les oportunitats comercials que generà la Gran Guerra i la guerra colonial al Marroc.

Joan March és un protagonista central en la història contemporània del nostre país que mereix ser estudiat amb rigor històric a fi de poder entendre en tota la seva amplitud el nostre passat més recent.

El 1918 era l'home més ric i influent de l'illa que estava fent trontollar el poder del

vell conglomerat aristocràtic burgès en les estructures econòmiques i polítiques. L'aparició d'aquest protagonista en l'escena política polaritzà la vida pública mallorquina en simpatitzants a la seva persona, amomenats verguistes i els que figuraven en el bàndol dels detractors, titllats pels primers d'antiverguistes.

II. LA CRONOLOGIA

L'elecció d'enquadrar la investigació sobre una part de la biografia de March des d'una perspectiva local ens determinà de fet la cronologia. Entre 1900 i 1924, Mallorca fou l'epicentre de les activitats mercantils i polítiques de March, després de 1924 els seus negocis havien agafat tal volada que March situà el seu centre d'operacions a la capital de l'estat.

III. LA HIPOTESI DEL TREBALL

La hipòtesi central del nostre treball de recerca pressuposava que el capital de Joan March hauria instrumentalitzat la política i que l'hauria convertit en un element que li hauria permès superar els obstacles que s'interposaren en la seva carrera mercantil; per obtenir la immunitat, malgrat les seves pràctiques comercials il·legals i per assolir objectius comercials que, sense el suport del poder polític, haurien estat inassolibles.

IV. LES FONTS

El fons documental de l'Arxiu Municipal de Santa Margalida ens va proporcionar suficient informació per determinar la condició socioeconòmica de la família de March. Així mateix s'hi guarda informació relativa a l'activitat política del pare i del seu oncle Sebastià March, a més hi figuren referències a l'activitat comercial primerenca del propi Joan March.

L'Arxiu Municipal de Palma posà al nostre abast, a través de les actes dels plenis, els continguts dels debats que es generaren en torn a *La Isleña*, La Casa del Poble, la Fàbrica de Portopí i, sobre el contraban de subsistències, tots ells afers vinculats a Joan March. Unes discussions força sucoses que posen de manifest la rellevància de l'Ajuntament com a institució política força dinàmica, on les diferents faccions de la burgesia local dirimien les seves diferències, sobre assumptes de caire polític i econòmic. La polarització de la vida política local, a partir de 1918, entre verguistes i antiverguistes pujà el to dels debats en el si del Consistori.

L'Arxiu de Duanes, tot i que es troben en una situació de desordre i abandonó els llibres que es guarden d'intervenció, ens proporcionà la clau per descobrir les pràctiques comercials monopolístiques de Joan March a partir de 1917. Segons el llibre d'intervenció de Duanes de Palma de 1918 l'únic importador registrat al port de Palma va ésser Joan March, el qual satisféu en concepte de drets aranzelarís la suma astronòmica de 230.000 pessetes.

A diferència de l'anterior, l'Arxiu de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Palma ofereix a l'investigador un fons documental molt extens, perfectament ordenat a partir d'uns criteris arxivístics diàfans, que ens permeté reconstruir l'estat de l'economia

mallorquina a les primeres dècades d'aquest segle, conèixer la classe empresarial, els seus dirigents i les seves connexions amb la política i consultar els referents sobre els negocis legals de March que s'hi troben guardats.

El Record Office de Londres conté documentació consular i del Foreign Office: la correspondència entre el cònsol britànic a Palma i el cònsol general d'aquest país a Barcelona i l'intercanvi de comunicacions entre el segon i el Foreign Office, referida al contraban de tabac i al contraban de guerra, a la Mediterrània Occidental, durant la Gran Guerra, activitats en les quals March apareix involucrat. Aquest conjunt de documents també demostren la col·laboració de March amb els serveis intel·ligència britànics.

L'Arxiu Històric Nacional té arxivats totes les accions judicials i administratives que es varen emprendre contra Joan March a finals de 1923, a iniciativa del general Vallespinosa, membre del Directori Militar, encapçalat per Primo de Rivera. El dossier conté també les investigacions prèvies que es dugueren a terme amb l'objectiu de reunir proves inculpatòries contra Joan March en l'àmbit del contraban del tabac, en el de tràfic d'armes i en el cas de l'assassinat del seu soci Rafel Garau.

La Biblioteca del Senat posa a l'abast de l'investigador a través dels llibres d'actes de les sessions a Corts una informació substancial sobre Joan March, pel que fa a les seves activitats contrabandistes a la Mediterrània Occidental i al nord d'Àfrica i sobre els seus problemes amb la justícia pel cas Garau. Cal recalcar pels seus continguts reveladors les intervencions parlamentàries del senador Allendesalazar, del diputat Indalencio Prieto, del fiscal general de la República, Galarza, i del ministre d'Hisenda Jaume Carner. Molta de la informació consultada data dels primers anys de la II República, però els temes de debat parlamentari fan referència a uns fets que succeïren durant el període objecte de l'estudi.

L'Arxiu del Consell de Mallorca conserva les edicions del Butlletí Oficial de la Província de les Balears, entre 1915-1920, i mitjançant la seva consulta ens poguérem assabentar de les mesures legals i administratives que adoptaren les autoritats estatals i locals per combatre els acaparaments i el contraban d'articles considerats de primera necessitat. També hi figuren inventariades les aprehensions per contraban.

El fons documental del Col·legi Notarial de Palma ens possibilità la lectura de l'escriptura de donació de la Casa del Poble que efectuà Joan March a les Societats Obreres. En les clàusules inserides pel donant en l'escriptura respecte a l'organització i al control de la nova entitat obrera podem deduir que March tenia la intenció de consagrar l'hegemonia socialista dins el nou organisme aglutinador del moviment obrer.

L'Arxiu del Regne de Mallorca conté una documentació molt esquivada pel que fa al període objecte del nostre estudi. Hem pogut tenir accés exclusivament a informes de la Delegació d'Hisenda relacionats amb els acaparaments i el contraban de queviures. Els fons documentals del Govern Civil dipositats recentment en aquest arxiu i, que podrien haver-nos proporcionat més informació sobre el tràfic comercial de March, en productes de primera necessitat, durant la crisi de subsistències, tenint en compte que els permisos d'exportació que es lliuraven a favor de March, des de determinats ministeris, es vehiculaven a través del governador civil, malauradament els documents d'aquest període es cremaren l'any 1945 després de la victòria dels aliats.

En el Registre Mercantil de Palma poguérem examinar les successives inscripcions que efectuà Joan March de la seva Casa de Banca, quan encara no funcionava com a societat anònima, on figuren els noms dels apoderats dels quals seguïrem la seva pista dins els àmbits dels negocis i de la política, aquesta recerca ens donà a conèixer l'entramat verguista.

Les consultes que férem en els Registres de la Propietat de Palma, Inca, Pollença i Felanitx ens donaren a conèixer les múltiples operacions immobiliàries que realitzà Joan

March, d'un costat els préstecs hipotecaris que concedí amb garantia sobre propietats rústiques, els pactes de retro, i de l'altre, la compravenda de finques rurals i urbanes i la parcel·lació de grans possessions.

Les hemeroteques de Palma: la Municipal, la Casa de Cultura i la de la Fundació Bartomeu March i les hemeroteques consultades a Madrid: l'Heimeroteca Municipal, la Fundació Pablo Iglesias i l'Heimeroteca de la Biblioteca Nacional ens possibilitaren la consulta de revistes i periòdics de l'època. Aquest treball de documentació ens permeté configurar el marc històric referencial on visqué Joan March, a partir del qual s'obriren línies d'investigació centrades en la figura de March.

Les revistes i els diaris partidistes de les organitzacions obreres i polítiques foren una font inestimable per conèixer de primera mà els punts de vista d'aquests grups respecte al procedir i els afers de Joan March.

Pel que fa referència a les fonts orals hem d'assenyalar que les persones que entrevistarem havien conegut personalment Joan March o que l'un dels seus col·laboradors més pròxims. També comptarem amb la col·laboració d'alguns familiars de Rafel Garau.

Els testimonis entrevistats ens varen fer revelacions que hem pogut, la majoria de vegades, contrastar en documents escrits, si més no algunes mai no hem pogut verificar-les amb fonts escrites, donat el seu caràcter molt personal i a vegades anecdòtic. Finalment ens referirem a les confidències que ens feren alguns dels entrevistats, sobre els aspectes més sinistres de la vida de March, amb la condició que no desvetllàssim la font quan citàssim en el treball d'investigació qualseuna de les seves declaracions. La solvència personal d'aquests informants i la coherència dels seus relats significaren unes importants aportacions per a descobrir alguns aspectes de la trama que acabà amb la vida del soci de March, Rafel Garau.

V. CONCLUSIONS

A. El perfil humà de Joan March

Joan March era un home força intel·ligent, capaç de percebre els signes que anunciaven el canvi d'una conjuntura econòmica i política i intuir la direcció de les noves tendències. Aquesta virtut es posà de manifest quan sabé adaptar-se amb celeritat a les noves demandes del mercat provocades per l'esclat de la Gran Guerra i de la guerra colonial al Marroc, adequant la seva xarxa comercial, dedicada fins llavors al contraban de tabac, al proveïment de queviures i combustible i altres productes als estats bel·ligerants.

Fou un home hàbil, capaç, en el decurs de la guerra, de caminar sobre el tall de la navalla, servint els dos bàndols a la vegada, sense sortir-ne malparat.

Sabé moure's amb destresa pels cercles del poder polític, obtenint les facilitats necessàries per dur a terme les seves grans operacions comercials, també aconseguí el privilegi de poder traficar fora de la llei sense ésser objecte de persecució. Aquesta immunitat solament se li fou retirada primer per Francesc Cambó, quan ocupà el ministeri d'Hisenda, i posteriorment per Primo de Rivera durant els primers mesos del seu mandat.

Era sagaç i un gran coneixedor de la condició humana ja que sabia endevinar les febleses i els desitjos més recòndits dels éssers humans i obrar en conseqüència.

Fou un aglutinador carismàtic que atragué al seu costat professionals destacats i polítics de tota casta i ideologia.

El seu codi normatiu estava configurat a partir de principis utilitaristes. El bé s'equiparava als beneficis materials i el mal, a les pèrdues. El fi ho justifica tot. Els amics,

els col·laboradors, eren els que contribuïen a fer rendible l'empresa en la qual March havia invertit. Tot aquell que posava entrebanes als seus negocis passava a ser el seu enemic.

Un home cobdiciós, insaciable de riqueses i de poder. La seva voluntat no flaquejava davant l'adversitat.

Era un home venjatiu, els seus enemics, més tard o més d'hora, patiren les conseqüències d'aquest tret del seu caràcter. Citarem com a paradigmàtiques les venjances que emprengué contra Francesc Cambó, Francesc Bastos i la família Garau.

B. La influència del passat en la vida de Joan March

La tradició comercial de l'illa i la familiar foren un llegat que March sabé assimilar amb promptitud. Una experiència acumulada que li fou molt útil per dur a terme els seus grans projectes comercials. March és un personatge singular de la nostra història comercial, no tant pel que fa a la seva forma de fer negocis, ni tampoc en l'especificitat de les seves operacions mercantils, sinó que fa seva l'excepcionalitat, respecte als seus antecessors, radica bàsicament en la magnitud dels seus negocis.

Mallorca havia patit regularment mancances d'aliments, a causa dels seus dèficits seculars de gra i de les pràctiques abusives dels acaparadors. Joan March repetí els mals usos dels mercaders desaprensius del passat i es convertí, durant la Gran Guerra, en el principal exportador de queviures, i, a conseqüència d'aquestes pràctiques comercials, deixà, en ocasions, desproveïts els mercats locals.

Mallorca continuava essent un indret on es practicava el contraban, una activitat que s'havia realitzat a l'illa ininterrompudament des de temps remot. Joan March transformà el negoci del contraban de tabac, fins aleshores controlat per petites companyies, molts dels seus membres lligats per llaços de parentiu, en una gran empresa comercial, amb vocació monopolística.

Durant el període bèl·lic les tripulacions dels seus vaixells actuaren com a mercaders fenicis que servien a qui millor pagava sense respectar cap de les limitacions o restriccions que les normes internacionals contemplaven respecte a l'aprovisionament dels vaixells de guerra dels països bel·ligerants ni per cap sentiment de simpatia envers qualsevol dels estats en guerra.

C. Un comerciant de guerra

La guerra sempre ha ofert grans oportunitats d'enriquiment als comerciants agosarats i poc escrupolosos que, de forma legal o il·legal, proveeixen els exèrcits. Joan March és un clar exponent de comerciant de guerra que acumulà grans sumes de capital abastant els dos bàndols en conflicte, durant la I Guerra Mundial i la guerra del Marroc, sense que la seva consciència es ves alterada per la transgressió de cap principi ètic. Malgrat ésser observat amb recel pels estats en guerra, esdevingué un element gairebé imprescindible per als almirallats de les potències centrals i per al britànic a la Mediterrània Occidental, car ningú d'altre en aquesta zona marítima comptava amb els mitjans i els recursos necessaris per retre'ls uns serveis singulars i arriscats: el subministrament a les seves naus de guerra i la informació sobre els moviments de l'enemic. Les tripulacions dels seus vaixells eren expertes a eludir les patrulleres espanyoles encarregades de perseguir el contraban, coneixien els millors indrets per realitzar les operacions d'aprovisionament sense ésser descobertes per l'adversari i estaven molt ben informades dels moviments de vaixells que solcaven aquella àrea marítima.

En el nord d'Àfrica les tribus rifenyas, que combatien l'exèrcit colonial espanyol tengueren com a un dels seus principals subministradors d'armes, municions i queviures, March. Els soldats espanyols fumaven el seu tabac i eren proveïts pels vaixells de la Trasmediterrànea.

D. La reforma agrària i Joan March

Les parcel·lacions de finques rústiques no foren unes operacions de compra-venda de terrenys atribuïble en exclusiva a Joan March. Industrials dels sectors del tèxtil i del calçat, comerciants i nobles terratinents, havien iniciat a mitjan segle XIX, la fragmentació de la gran propietat. Aquests establiments de grans possessions es multiplicaren a principis del segle XX, fins i tot el pare de Joan March havia parcel·lat qualque finca en el terme de Llufí. Aquest era un negoci lucratiu i amb pocs riscos, ja que la nova propietat restava hipotecada com a garantia del deute. Dit això no cal menysprear l'activitat parcel·ladora de March, que a partir de 1926 continuà des de la Banca March. Les seves inversions immobiliàries no es limitaren a l'àmbit de les parcel·lacions, també comprà finques de muntanya i a les marines que no revendrà, ja que pels seus paratges transcorrien els itineraris del contraban.

E. Joan March un capitalista modern

Joan March reuneix una sèrie de trets pels quals sembla raonable equiparar-lo al model d'un hipotètic capitalista modern. El primer que cal assenyalar, en aquesta direcció, és el principi de la diversificació de les inversions que March aplicà en la seva activitat mercantil, invertint en diferents àmbits de l'economia: realitzà negocis immobiliaris i financers; creà noves indústries; comercià a l'engròs amb una gran diversitat de mercaderies; participà en la fundació del principal trust navilier estatal, *La Trasmediterrànea*, i feu grans negocis de contraban.

L'adaptabilitat als canvis és una virtut que posseïx March, la qual cosa li permeté extreure de la conjuntura bèl·lica rèdits extraordinaris.

Era destre en el maneig de la variable temps. Aquesta condició li proporcionà grans avantatges mercantils, car amb suma rapidesa va saber donar resposta a les noves demandes que la guerra estava generant. La celeritat a prendre decisions i actuar li suposaren un avantatge sobre els seus potencials competidors.

Joan March posà de manifest en les seves actuacions mercantils una tendència pròpia del capitalista modern: el principi monopolístic. El 1918 controlava el transport marítim regular a la Mediterrània Occidental, a la vegada que monopolitzava, en bona part, el comerç exterior mallorquí de productes de la terra. El sector dels adobs, a partir de 1921, estava sota control de March. Allendesalazar, senador conservador, proclamà el 1916, des de la tribuna d'oradors de la Cambra Alta, que el contraban de tabac, a la Mediterrània Occidental, estava en mans d'un gran industrial contrabandista anomenat, Joan March.

Joan March, seguint les pautes de les economies d'escala, establí en el negoci del tabac una empresa de concentració vertical: controlava la producció, mitjançant les seves fàbriques d'elaboració de tabac a Alger, el transport era realitzat per la seva flota de falutxos i el repartiment anava a càrrec de la seva pròpia xarxa de distribució.

Joan March cercà neutralitzar la bel·ligerància que provocaven les seves exportacions de productes de primera necessitat, entre els sectors obrers, mitjançant la donació de la Casa del Poble a les Societats Obreres el 1918, també cregué més pràctic

establir la concertació laboral, a la seva indústria que practicar una política laboral dura que conduís a la confrontació. Amb el seu regal, establí tàcitament un pacte de no-agressió als seus interessos amb els sectors més moderats del moviment obrer. Aquest període d'enteniment se situa entre el 1918, any que March assumeix el compromís de construir una Casa del Poble, fins al 1924 any de la inauguració, del nou edifici

F. Joan March i els mitjans de comunicació de masses

March s'adonà amb promptitud que els antics mecanismes que, fins alhora, havien contribuït a configurar l'opinió pública i a difondre la ideologia dominant anaven perdent protagonisme mentre en guanyaven els mitjans de comunicació escrits. La premsa, cada cop més, era un element d'influència creixent en el món de la política i en el social, no podem oblidar que, en els decurs dels anys 20, els partits polítics monàrquics patiren una forta crisi de representativitat.

Abans d'ésser propietari d'alguns rotatius, March s'havia dirigit a la premsa en primera persona amb el propòsit de contrarestar les greus acusacions que se li proferien, des de diferents sectors socials, fent-lo responsable de les abusives exportacions de queviures i primeres matèries, durant el període de 1914-1919, que provocaren la crisi de subsistències i uns augments desorbitats del preus.

March, els anys vint, controlava dos periòdics d'àmbit estatal, *Informaciones*, defensor dels postulats del partit conservador, i *La Libertad* més procliu a les tesis de l'esquerra liberal. A Mallorca, l'any 1921, fundà el diari *El Día*, que en els seus primers anys mostrà una línia editorial progressista, però fidel defensor dels interessos de March, fins i tot quan això pressuposava entrar en contradicció amb els principis avançats que defensava.

G. La polarització de la vida política mallorquina. El verguisme

Joan March guanyà les eleccions legislatives de 1923 i es convertí en el candidat més votat a Mallorca durant el període de la restauració.

La seva clientela política tenia una important base popular. Molta de gent treballava de manera permanent o esporàdica per a Joan March. Els homes que treballaven en el contraban obtenien uns guanys, en menys hores de treball, molt superiors als seus que es pagaven en el camp, cap d'ells ignorava el control que exercia March sobre aquest tràfic i li estaven reconeguts.

Els jornalers que, gràcies a les facilitats creditícies que ofería Joan March, pogueren accedir a la propietat de la terra —el somni de la seva vida— li restaven agraïts i romanien durant un llarg període vinculats per deutes a March.

Els petits i mitjans propietaris rurals que es dedicaven a l'agricultura comercial venien la seva producció al trust exportador de March.

També March comptà amb suports en el si de les classes benestants. Els exportadors industrials havien de vehicular forçosament les seves exportacions a través de la naviliera La Isleña, aquest fet els significava tenir una certa relació de dependència amb qui monopolitzava el transport marítim regular.

Els cacics rurals, que fins llavors havien controlat el vot en el seu territori, alguns endeutats amb March, hagueren de cedir, l'any 1923, aquest vot captiu a la candidatura de March.

El nucli del verguisme estava format per un grup de comerciants contrabandistes, enriquits amb el comerç de guerra, l'ànima de la qual va ésser Joan March, que va saber

atreure a la seva òrbita un grapat de professionals liberals molt valuosos, que aportaren el seu saber intel·lectual, legal i polític dotant al grup de solidesa i de capacitat per assolir objectius cada cop més ambiciosos. El verguisme lluità per convertir la seva preeminència econòmica en una opció política que substituís la vella burgesia, empeltada d'elements aristocràtics, al capdavant de la política local, objectiu que aconseguí l'any 1923.

H. El cas Garau

L'afer de l'assassinat de Rafel Garau es convertí en un estigma per Joan March, que el perseguí al llarg de vint anys i que utilitzaren els seus adversaris per acorralar-lo, sense aconseguir, malgrat intentar-ho en diferents ocasions, que fos jutjat com a presumpte inductor del crim. Les greus irregularitats que es produïren al llarg de la investigació, de la instrucció i durant el procés refermen la hipòtesi: que tants despropòsits no podien ocórrer si en realitat del que es tractava era d'evitar la inculpació d'un personatge que gaudia d'una gran influència en els cercles més alts del poder polític.

I. La política i els negocis

La hipòtesi central del nostre treball d'investigació s'ha anat confirmant a mesura que hem reunit informació. En tots els capítols, en els quals es divideix la nostre recerca, hem pogut aportar proves que ens ratifiquen en el plantejament inicial, segons el qual March donava un valor instrumental a la política, ja que havia comprès que determinats grans negocis mai no estarien al seu abast sense el suport del poder polític, en alguns casos, o amb la seva complicitat encoberta en d'altres.

Com a contraprestació al suport financer que proporcionà March, des de 1914, als candidats que assoliren la batlia de Palma, els demanà a cada un d'ells que com a membres nats de la Junta de Subsistències, òrgan regulador de les exportacions de productes de primera necessitat, a l'hora de les deliberacions en el si de la Junta sobre si aplicar d'una manera estricta les prohibicions que la llei preveia es manifestassin a favor, recorrent a l'argúcia dels excedents, de concedir autoritzacions per exportar aquelles partides que el trust exportador de March havia sol·licitat.

Els governadors civils que presidien la Junta de Subsistències i eren els màxims responsables de la lluita contra el contraban es reunien a taula amb Joan March i no s'averonyien de considerar-lo un dels seus amics. El governador civil, l'any 1916, presidí el dol per la mort del soci de March, Rafel Garau, al costat de qui era assenyalat pel cap dels carrabiners com el màxim responsable del contraban a l'Illa.

El qui fou capità general de les Balears, abans de la Dictadura de Primo, el general San Martín, en una carta manuscrita dirigida al general Primo de Rivera li confessava que March, durant la seva estada a la Capitanía de les Balears, li havia dispensat alguns favors, un dels quals havia consistit a col·locar-li un fill en una de les seves empreses comercials. El general ometé referir-se els beneficis que treia March d'aquesta relació.

A nivell estatal, March establí relacions privilegiades amb un dels més destacats polítics de la restauració, Santiago Alba, que des dels diferents ministeris que presidí es convertí en còmplice de les actuacions de March. Des del ministeri d'Hisenda facilità a March les exportacions de queviures malgrat la legislació restrictiva que era vigent, durant el període de la Gran Guerra i, es mostrà poc diligent en la lluita contra el contraban de tabac. Quan fou el responsable de Governació no estimulà les investigacions policials entorn a l'assassinat de Rafel Garau. Des del ministeri d'Estat deixà que les protestes

internacionals relacionades amb els vaixells de bandera anglesa, la majoria d'ells propietat de March, que realitzaven contraban de tabac a la Mediterrània no tenguessin cap conseqüència per a l'armador. Alba fou acusat pels conservadors d'estar involucrat en el tràfic d'armes al nord d'Àfrica i d'actuar com a assessor jurídic seu. March facilità al polític castellà el capital necessari per al finançament del seu partit, Izquierda Liberal i per a la fundació del seu òrgan de difusió, el diari *La Libertad*.

El comte de Romanones, tal volta el més representatiu del polítics de la restauració, del qual March afirmava públicament que era el seu valedor al Protectorat, l'ajudà a obtenir el subarrendament del monopoli de tabac en aquesta zona. Un fill del comte era soci de March a la indústria de *Petróleos de Portopí*.

El conservador Sánchez Guerra, quan presidí el Consell de Ministres, autoritzà la reobertura de la fàbrica de Portopí, sense que els efectes contaminants que produïa la indústria i que havien estat la causa del seu tancament s'haguessin esmenat. March, tot just abans de proclamar-se la Dictadura de Primo, estava en tractes amb aquest polític, cap d'una facció del Partit Conservador, per constituir a Mallorca un grup alí a la seva persona promocionat per ell. També el diari *Informaciones*, propietat de March, era una eina útil per als conservadors, ja que defensava els seus postulats.

Quan es proclamà la Dictadura de Primo, March i el seu amic Santiago Alba foren assenyalats pel nou règim com els exponents més significats de les pràctiques corruptes de l'anterior sistema polític. Malgrat ésser perseguit, durant els primers mesos, pel nou govern, acabarà essent considerat pel dictador un vertader patriota mereixedor del seu reconeixement i estima, oblidant el general els seu compromís públic, que havia assumit, als primers dies del seu mandat, de regenerar la vida pública lliurant els corruptes i corruptors a la justícia.

March va saber recórrer a la corrupció com a arma per guanyar-se favors polítics. La seva capacitat corruptora se sustentava en la creença que la majoria dels humans estan disposats a deixar-se corrompre o almanco a tolerar que, subtilment, se'ls pugui temptar. L'extorsió, la corrupció, les facilitats creditícies, les assignacions en metàl·lic, les ofertes de treball ben remunerat etc. no foren alienes dins aquest marc de complicitats entre el capital i la política.

Durant el període objecte del nostre estudi, 1900-1924, Joan March passà d'ésser un ambiciós fill de comerciant, d'una petita localitat rural de Mallorca, a convertir-se en el principal capitalista de l'estat capaç amb la seva influència de fer trontollar governs, segons declarà Francesc Cambó. Les bases del seu imperi financer s'havien establert en un temps rècord en una conjuntura bèl·lica i gràcies a les seves qualitats excepcionals pels negocis. Intel·lectual mallorquí Mascaró Fornès es lamentava que March, essent un home dotat d'una gran intel·ligència, dedicàs tota la seva vida exclusivament a fer doblers.

